

Jegyzetek két tárlatról

Véletlen-e, hogy az „alföldi festészet” címkével ellátott törekvések — mely jószerevével a vásárhelyi piktúrára redukálható — vitáink keresztüzébe kerültek a jubileumi őszi tárlat kapcsán is csakúgy, mint az utóbbi évek soros kiállításain. A fölparázsló, viták középpontjában leggyakrabban a hagyomány és korszerűség ellentmondásoktól sem mentes, feszültségeket hordozó kérdése áll. Negyedszázada sorakozik föl minden évben a vásárhelyi és a köréje csoportosuló képzőművészet „paraszt-Párizsban”. Huszonöt esztendő egy kiállítássorozat történetében jelentős időszak, ezért is volt öröm, hogy a Műcsarnok lehetőséget adott a negyedszázad alatt bemutatott több mint ötezer mű javának felsorakoztatására a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlatok negyedszázados jubileuma alkalmából rendezett retrospektív kiállításon. Biztos vagyok benne, ez a nagyszabású tárlat vízvonalzó Hódmezővásárhely eddigi és jövőbeli képzőművészete között. Kétségtelen, hogy ez a „tégelyszerep”, képzőművészeti törekvés, iskola, műhely vagy szellemi kisugárzás a szocialista Magyarország talajából sarjadt még akkor is, ha eredetét Tornyaitól, Rudnaytól, Nagy Istvántól szoktuk gyökereztetni. Ez a vásárhelyi központú képzőművészet a hatvanas években teljesedett ki. Akkor találta meg az optimális kapcsolatot, a szerencsés azonosulást, a tápláló együttműködést a társadalmi változásokkal, akkor került azonos hullámhosszra a társadalmi, gazdasági, politikai, emberi mozgásokkal. Akkor ápolta és fejlesztette legmagasabb szintre sokszor hangoztatott és fölvállalt hagyományait legkorszerűbben.

A retrospektív tárlat szinte erőn felüli óriási vállalkozás volt, úgy tűnt, hogy a mindenáron való bizonyítás, az oly sokszor hangoztatott törekvések igazolásának macacs kényszere a mennyiségi szemlélet felé billentette a szervezőket, rendezőket, az elemző felmérés, az értékelő keresztmetszet elkészítése helyett. A Műcsarnok középső termeiben szinte életműveket sorakoztattak fel — a legjelentősebb alkotók szinte minden pályát meghatározó alkotása ott szerepelt: Kohán György, Szurcsik János, Németh József, Szalay Ferenc, Fejér Csabáé, Samu Katié, Kurucz D. Istváné, Patay Lászlóé, Vecsési Sándoré. Mellettük pedig válogatás nélkül sorakoztak azok a művészek, akik akár rendszeresen, akár egy-egy alkalommal kiállítottak Vásárhelyen. Így kerülhetett egymás mellé Medgyessy Ferenc és Z. Gács György, Kondor Béla és Almási Gyula Béla, Kajári Gyula és Szemethy Imre.

A retrospektív tárlat összképe a témavilágnál szűkült le. A keresztmetszet-kiállítás teremtéi végigjárva elsősorban tájbrázolásokat láthattunk. Az Alföld végtelen síkjának, a folyóknak és vízpartoknak, a fáknak megannyi változatát az évszakok forgójajtajának fénytöréseiben. Azután láthattunk faluszéleket, tócsákat és tanyaképeket, paraszti munkaábrázolást, ahol a krumpliszedők és kaszálók mellett megjelent a traktor és a kombájn, a jelképvé növesztett szerszám, a kimerevített pillanat mellett szimbólummá formált kompozíció. Aztán előfordult néhány anekdotikus életkép, precíz szociográfia, naturalista portré, illusztratív ábrázolás, szerkezetességre törekvés és széthulló mozaik. A tudatos, következetes és eredményes útkeresésre kevés a példa.

A retrospektív kiállítás természetesen nem egyenlő az őszi tárlatok összességével. Színvonala is más, így a megítélés sem lehet azonos az egyes tárlatok kritikai összegzésével. A legjobb műveket igyekeztek válogatni, csak hogy a már említett fő hangsúlyok mellett túl színesek, tarkák és esetlegesebbek voltak a mellékhangok. Relatív egység mutatkozott, kötéseit, kifejezőmódjait, formai variációit, műfajait tekintve egyaránt. A hagyomány húzóereje és az újítás elodázhatatlan feladata, az étellel együtt mozgó realizmus eszméi egyszerre vibráltak a kiállítótermekben. A legtöbb ellentmondással és feszítő gonddal a festményanyag küszködött. A grafika lépéselőnye, mobilitása vitathatatlan, a plasztika pedig lavíroz és helyét keresi a lehetőségek széles spektrumán. Mivel Vásárhelyen még mindig a festészet a főszerep, a

nagy kérdés az, hogy a romtanya, az elárvult szekér, az alföldi sík vagy a pocsolyák tükörcserepei megtölthetők-e életünk mai tartalmaival, vagy ehhez új motívumokat, új kifejezés módokat kell keresni. S bár igaz, hogy a humánus sosem lehet korszerűtlen, az is tény, hogy ezt éppen elkötelezettséggel, az emberek legbensőbb világával, az életmód és -forma változásainak regisztrálásával, az élettel való kapcsolattal, a kis és nagy közösségek boldogulásával lehet elérni — folytonos megújulással, korszerűsége törekvéssel. Hódmezővásárhely képzőművészetének minden adottsága és lehetősége megvan erre.

A kiállítás bizonyítja, hogy itt nemcsak korszakos művek születtek, de egész életművek — a felszabadulás utáni magyar művészet kiemelkedő teljesítményei. Hogy csak néhányat emeljünk ki: Németh József, Szalay Ferenc, Fejér Csaba, Kurucz D. István, Hézsó Ferenc, Samu Katalin, Végvári Gyula, Kajári Gyula... Az utóbbi években pedig fiatalok serege jelentkezik az őszi tárlatokon, így többek között a festő Zoltánfy István, Nagy Gábor, Kiss György, Szikora Tamás, Kárpáti Tamás; a szobrász Szathmáry Gyöngyi, Kligl Sándor, Tóth Valéria, Körösnéyi Tamás, Máté István, Lantos Györgyi, Varga Éva, Albert Ildikó; a grafikus Almásy Aladár, Püspöky István, Sáros András Miklós, Szemethy Imre, Decsi Ilona, Szunyoghy András...

(A felszabadulás utáni magyar képzőművészet egyik legeredetibb tehetsége, legnagyobb formátumú egyénisége a tragikus sorsú Kohán György volt. Bejárva fél Európát, Hódmezővásárhelyen, majd Gyulán kötött ki. Magába olvasztotta a század minden fontos, korszerű művészeti törekvését úgy, hogy mindig saját maga tudott maradni, mindig önnön törvényei szerint tudott építkezni, minden egyes alkotása, legyen az festmény, grafika, vallomás erejű és értékű. A közelmúltban avatták fel Gyulán, a volt művelődési házban a reprezentatív Kohán Múzeumot. A nagy értékű hagyaték a művész végső akarata szerint került szülővárosába, s a leltárkönyv mintegy hatezer nagyméretű olaj- illetve viasztempera-technikával készült festményt és közel háromezer grafikát jegyez. A legreprezentatívabb darabjai kerülnek bemutatásra a múzeumban. Hogy miért fontos erről éppen most és éppen itt szólni? Azért, mert Kohán György míg élt, részt vett minden Vásárhelyi Őszi, és minden Szegedi Nyári Tárlaton, nem is akármilyen munkákkal. Egyszerre érezte magáénak az őszi tárlatok határozottabb elképzelések szülte törekvéseit és a szegedi nyári tárlatok oldottabb, nyitottabb seregszemléjét. Nem véletlenül. A Kohán Múzeum termeiben járva az élénk táruól kép sok kérdésre ad magyarázatot: egy korlátokat nem ismerő, egyetemes érdeklődésű, mélyen elkötelezett eredeti tehetség vallomása valamennyi mű, legyen az a konstruktivisták érett, építkező fegyelmével megalkotott, de mély érzelmeivel hatalmas hőfokra izzított tanyakép, alföldi motívumoktól fűtött expreszszív látomás, legyen kubista eszközökkel kifaragott monumentális jelképfigura, síkokra bontott felkiáltójel-festmény, vagy kalligrafikusan virtuóz tusrajz. Épp ez a sokoldalúság, a kifejezés módok sokfélesége, a csoportokhoz nem köthető szuverén alkotói látásmód, az öntörvényű művészi világ az, ami Kohán Györgyöt a felszabadulás utáni magyar képzőművészet kimagasló alakjává emelte.)

*

A huszadszor megrendezett Szegedi Nyári Tárlatnak immár fejlődéstörténete van. 1960-tól, amikor első ízben társultak a nyári képzőművészeti rendezvények a szabadtéri játékok előadásaihoz, a mostani, huszadik kiállításig izgalmas utat tett meg a tárlatsorozat. Hullámzásaival szinte hőmérőzni lehet képzőművészeti életünk változásait. A kezdetekkor a szocialista eszmeiség és tartalom kifejezésének új művészi eszközeit kérték számon, később a szegedi képzőművészet országos versenypályája lett. A Szegedi Nyári Tárlat meggyökeresedése után mindjárt vállalta a sokszínűséget, a nyitottságot. Már 1965-ben megfogalmazódott az igény: hasznos volna a Szegedi Nyári Tárlatok jellegét úgy alakítani; hogy azok a művészi vállalkozásokról, alkotói kísérletekről rendszeresen és bátran adjanak számot. Természetesen megpróbálták karaktert is adni a kiállításnak — vállalva az időpontot, a helyszínt, a közönységet, azt, hogy a szegedi nyár kulturális forgatagában rangos, országos keresztmet-

szet-kiállítást rendeznek három műfaj, a festészet, a szobrászat és a grafika felsorakozásával, elősegítve a vizuális kultúra terjesztését, közművelődési céljaink megvalósítását. A fölkerőlevelekben a művészek évről évre megkapták a fölhívást, hogy a rendezőség különösen szívesen látja a színház, a zene, a tánc és irodalom ihlette műalkotásokat. Természetesen nem illusztratív munkákat vagy olcsó interpretációkat kértek, hanem arra számítottak, hogy erőteljesebb lesz a drámai fogalmazás, nagyobb hangsúlyt kap az asszociáció, fontosabb szerepet a kompozíció ritmusa, szerkezete. Az eredmény csak nyomaiban lelhető föl, de nem is biztos, hogy ennek erőltetése haszonnal járna.

Az idei Szegedi Nyári Tárlat mindenképpen gazdagabb, tartalmasabb és értékebb az előző évekenél. Kár, hogy néha nem egy, szinte már „törzskiállítónak” számító művész távol maradt a mostani szerepléstől, köztük néhány szegedi is. Az előrelépés — kivételesen — a festményanyagban látszik legpregnansabban. (Talán azért, mert a szobrászok műtermét kiürítette az ugyanebben az időben Pécssett megrendezett VI. kisplasztikai és a soproni érembiennálé, a grafikai anyag jó részét pedig láthattuk a Magyar Nemzeti Galériában a nagy országos seregszemenlén.)

Figyelemre méltó néhány szegedi művész jelentkezése. Vinkler László nem véletlenül nyerte el az egyik fődíjat. Két képével szinte láthatatlan szálakkal kötődik a szabadtéri idei programjában szereplő görög drámához, olyan oldott és kulturált festőséggel, virtuóz vonaljátékkal, a görög kultúrának-mitológiának olyan mély ismeretével, e jelképek olyan asszociatív erejével és művészi interpretálásával, amely ritka képzőművészetünkben. (Mintha ez a drámai fogalmazást igénylő rendezői szándék kezdene beérni: ebben a szellemben festette meg szép képét Markó Erzsébet, Pataki Ferenc, helyezte kulisszák közé lecsontozott figuráit El Kazovszkij, formálta tömbösre agyaggalamb-lövőit Galambos Tamás, festette meg Játékszín című képét Kádár János Miklós, fertőrákosi színpadát Kiss György.) Pintér József újfajta világ birtokbavételével kísérletezik, filmkockák egymásutánját és egymásra hatását próbálja átmenteni a festészet birodalmába. (Hasonló filmes eszközökkel festette meg triptichonját Somogyi Soma László.) Fontos Sándor Védett terület című temperájának fényei Dorogi Imre utolsó vásznainak ragyogását idézik, Zombori László Halász című képén ismét megjelenik az ember, rég nem látott festői erőnyeket csillogtatva, Benes József és Gerle Margit szitanyomatai új szint jelentenek a szegedi grafika palettáján, és Papp György metszet-népmeséi is gazdagodtak tartalmilag.

Ha a XX. Szegedi Nyári Tárlat legfontosabb műveit kellene kiemelni, mindenképpen élre kívánkozna Fábian Gyöngyvér Öregek című képe, az idős Pirk János belső tűztől ragyogó, kemény kontúrokkal kordában tartott két festménye. Balás Eszter Álom című kisplasztikáján az álmodás megszépítő lebegésének és a valóság szürkéségének, a hétköznapiok egyhangúságának ellentétét képes megragadni. Loránt Zsuzsa esetlen-bájos festett faszobra nemcsak nagyszerű mesterségbeli felkészültségről, de mély emberi tartalmakról is tanúskodik. Maracskó Gabriella ideges tusrajzain szinte vibrál a levegő. S itt vannak Kovács Péter állapotképének ráncos-gyűrött, rejtekező marionetfigurái, Kárpáti Tamás gyöngyházfényű színek mögé rejtett történelmi látomásai, Samu Géza prehistorikus kultúrák szakrális emlékeit újraélesztő fétisalakjai, Lapis András izig-vérig mai kisplasztikája, Tóth Valéria harmonikus-szép szobrai, Körösenyi Tamás ötletgazdag éremsorozata, Balla Margit barokkosan gazdag Sárkányeregető című grafikája, Bálványos Huba költői gazdagságú litográfiái, Banga Ferenc gyerekfirkákat idéző kócos lapjai, Szemethy Imre abszurdokat megjelenítő bravúros víziói. Lóránt János akvarelljei.

(Mit fejez ki egy tárlat karaktere? A szándékot, a tematikát, stílusegységet, szellemi közösségvállalást? S ki határozza meg a kiállítás összképét, arculatát? A szervezők, rendezők, művészettörténészek, akik egy kiöltött séma szerint címezik a meghívóleveleket, vagy az alkotók, akik vagy jobbnál jobb alkotásokkal tisztelik meg a kiállítást és közönségét, vagy alkalmazkodva a kiürás skatulyáihoz, külön festenek képet az őszi tárlatra, s külön a szegedi nyárra? A karakter, a szellemi arculat összetett dolog. Meghatározzák a hagyományok éppúgy, mint a hely szelleme, a szer-

vezők-rendezők csakúgy, mint a törzskiállítók tábora. Régi, sokat hallott megfogalmazás, hogy az őszi tárlatok karaktere a progresszív realizmusban, az alföldi iskola vállalásában, a hagyományörzésben, a parasztsággal vállalt sorsközösségben rejlik; a nyáriról meg, hogy karaktere a sokszínűség, a nyitottság, az egymással ellentétes kísérletek és tendenciák őszinte felsorakoztatása. Csakhogy... Végigbongészve a jubileumi retrospektív tárlat bőséges katalógusanyagát és a nyári tárlatok kiadványait, elgondolkodtató tapasztalatokra jutunk. A két kiállítás döntő többségét azonos alkotók művei jellemzik. Ha csak az elmúlt év őszi, és az idei nyári tárlat kiállítóinak névsorát hasonlítom, közel félszáz azonos névre bukkanhatok. Ez a szám megháromszorozódik, ha öt év távlatában vizsgálom az itt is, ott is szereplő neveket. Ha tehát azonos alkotók adnak szűken vett realista karaktert az őszi tárlatnak, ugyanők jelentik a sokszínűséget a nyári tárlaton, akkor hol a sajátos arculat, hol a megkülönböztető jel? Mindenesetre érdemes ezen elgondolkodni még akkor is, ha tisztában vagyunk azzal, hogy az őszi tárlatokra néhány kiemelkedő művész — Németh József, Szalay Ferenc, Fejér Csaba, Vecsési Sándor — külön készül, a szegedin viszont szinte csak jelzésként szerepel. S akkor is, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a szegedi kiállítók létszáma közel kétszerese a vásárhelyinek. Egy másik gondolat is meg kell hogy forduljon a fejünkben. Tény, hogy az őszi tárlatok az utolsó néhány esztendőben nyitottabbá váltak, s a friss léghuzatban föltűntek olyan nevek, elsősorban grafikusok, akik nemigen köthetők a szűken értelmezett vásárhelyiséghez. S ők azok, akik a szegedi nyitottságot és sokszínűséget képviselik a több kiállításon szerepelt Kokas Ignác, Bálint Endre, Berki Viola, Illés Árpád, Melocco Miklós, Kovács Péter és társaik mellett. A kérdés, a jelenség akkor válik majd fesztűvővé, ha az őszi tárlat még szélesebbre tárja ablakait, s a nyári tárlat megmarad a jelen keretek között. Ekkor, ha nem is mosódik teljesen egybe a két tárlat, mindenképpen feltűnő lesz a hasonlatosság, az átfedés. Érdemes ezen már most felelősen és közösen elgondolkodni. Ezt kívánja mindannyiunktól a magyar képzőművészet, a kultúrpolitika, a két város és a művészek érdeke is. Hisz mindkét tárlat sajátos színkép kell hogy legyen a magyar képzőművészetben. A feladatok sürgetők, hiszen a mostani jubileumi kiállítások mindkét esetben vízválasztók. A továbblépés, a magasabb szintű folytatás mindannyiunk érdeke.)

TANDI LAJOS

NOVÁK ANDRÁS: SZÍNHÁZ